

Europese Commissie - Toespraak [Alleen het gesproken woord geldt]

EVP Frans Timmermans at the Kees Lunshof Lezing 2022

Amsterdam, 2 juni 2022

Goedemiddag allemaal,

Max van der Stoel, mijn politieke vader, was een man uit een andere tijd. Als zoon van een huisarts en een tuindersdochter had hij de opvoedingsnoten die bij zijn generatie en zijn sociale milieu hoorden. In alles en onder alle omstandigheden beschaafd, zeer terughoudend met het tonen van emoties, het persoonlijke bewaren voor intimi, van nature dienstbaar aan de samenleving. Kortom: totaal ongeschikt als politicus naar de normen van vandaag.

Door zijn achtergrond en persoonlijkheid leek hij afstandelijk, maar hij was het niet. Hij observeerde iedereen heel nauwkeurig. En kon mensen met een woord of een gebaar zó typeren dat je er de slappe lach van kreeg. Deze man die de omgang met journalisten altijd heel moeilijk is blijven vinden, was een bewonderaar van Kees Lunshof. Max zei: "Wie links wil handelen moet weten hoe rechts denkt, en hoe rechts denkt weet niemand beter dan Kees Lunshof".

Toen ik in 1998 voor het eerst gekozen werd – het is niet voor niets dat bij alle beschrijvingen 'oud' staat voordat gezegd wordt wat ik heb gedaan – toen ik dus in 1998 voor het eerst gekozen werd in de Kamer en ik Kees Lunshof voor het eerst ook persoonlijk ontmoette, vertelde ik hem van de waardering die Max voor hem had. Kees was duidelijk gevleid, maar hij keek mij ook met een schuin oog aan, zo van 'probeert die jonge snaak nou bij mij in het gevele te komen?' Hij was ruim 20 jaar jonger dan Max, hij kwam wel uit een vergelijkbaar, bijna hetzelfde milieu, met dezelfde liberale, in de zin van vrijdenkende, inslag.

Politiek namen zij een andere afslag, maar sociaal bleven zij dezelfde referentiekaders houden. Ze kwamen uit de verzuiling maar kozen hun eigen zuil zelf. Dus waren daarmee ook onderdeel van het einde van de verzuiling en getuige van het ontstaan van de open samenleving, waar zij beiden de allergrootste waarde aan hechtten. Zij streden de strijd voor een open samenleving met verschillende instrumenten, op verschillende plaatsen en ook met verschillende doelen. **Maar vrijheid stond daarbij voor beiden centraal en zij deelden de mening dat voor die vrijheid een open samenleving onontbeerlijk is.**

'Van Polderen en Polariseren'; het is niet toevallig dat Lunshof zijn boek zo noemde. Politiek bedrijven en besturen in een open samenleving vraagt om de nobele kunst van het scherp parkeren van verschillen, om vervolgens naar raakvlakken te zoeken die oplossingen mogelijk maken die de samenleving als geheel vooruitbrengen. Toen ik Hans van Mierlo om advies vroeg bij het schrijven van mijn 5 mei lezing in 2009 zei hij over de verzuiling: "Het was hartstikke druk in die zuil, druk en verdrukkend. Maar ook druk en vertrouwd. Als je die redenering omdraait zou je kunnen zeggen dat de open samenleving minder druk en niet verdrukkend is, maar ook minder knus en vaak niet vertrouwd."

Dat laatste gevoel wordt nog eens aangewakkerd door de snelheid waarmee alles om ons heen verandert. En het lijkt wel of die snelheid toeneemt, niet eens lineair maar exponentieel. Ga maar na, vanaf 2008 gaan we van crisis naar crisis. De een nog groter, bedreigender en ongrijpbaarder dan de ander.

We zitten midden in een industriële revolutie die qua omvang en impact alleen maar te vergelijken is met de eerste, en we weten allemaal wat de impact van die eerste was. De klimaatcrisis valt niet meer te ontkennen en kan ook niet meer worden ontlopen. De verhoudingen in de wereld veranderen razendsnel en daarbij wordt Europa, letterlijk en figuurlijk, steeds kleiner. Een pandemie heeft de wereld twee jaar in haar greep gehouden en die pandemie is nog niet eens helemaal verdwenen. En als klap op de vuurpijl woedt er op het Europese continent een oorlog. En inderdaad over die oorlog wil ik met u later in deze lezing een aantal gedachten delen.

Wie nu verantwoordelijkheid draagt, en niet alles op alles zet om doortastend te handelen, verspeelt de toekomst. Wie nu niet een even wenkend als tastbaar perspectief kan bieden, zet veel op het spel, waaronder ook de open samenleving waar onze ouders zo voor hebben gestreden.

Een begrip dat nu veel wordt gebruikt voor de omschrijving van de huidige politieke situatie is 'nostalgie'. Ik heb het wel eens omschreven als het nieuwe opium van het volk. Nostalgie, twee Griekse woorden: nostos - thuis, algos - pijn. Dus het heeft iets van heimwee om een ander.

Heimwee naar het verleden. **Waarom hebben wij die heimwee naar het verleden? Vaak omdat het heden ons onrustig maakt en de toekomst ons kennelijk geen Fernweh te bieden heeft, op dit moment.** De begrippen Fernweh en Heimweh, dat contrast ontleen ik aan een schrijfster die ik zeer erg bewonder, Elif Shafak. Een Turkse schrijfster die ook een groot deel van haar tijd in Engeland doorbrengt. En die net als ik haar hele leven van plaats naar plaats is gegaan en die zich tegelijkertijd diepgeworteld voelt in haar Istanboel. Net als dat ik mij diepgeworteld voel in Zuid-Limburg. En zij zegt: "Ik heb als ik er niet ben Heimweh. Als ik er ben er en er een tijdje ben krijg ik Fernweh. Dan moet ik weer nieuwe horizonten opzoeken. En daarna komt de heimwee weer terug."

Als nostalgie in onze samenleving die rol zou kunnen spelen. Namelijk ons terugleiden naar dingen die we koesteren, waar we thuishoren, maar ons tegelijkertijd, op het moment dat we het aanvoelen, ons ook kracht geeft om ook naar de toekomst te kijken is er niks aan de hand. Maar als nostalgie een opium wordt, ons de verdoving brengt dat we ons niet hoeven te confronteren met het heden of de toekomst, dan is er iets niet in orde. En als je nu ziet wat er in de politiek gebeurt, met name in de westerse wereld, is dat er een mythisch verleden wordt gecreëerd. Met heimwee is het natuurlijk ook zo: als je lang van huis bent dan wordt dat huis steeds mooier. Dan wordt je thuisstad steeds mooier. Dan heeft het geen problemen. Dan is het de hemel op aarde. Zo is het natuurlijk met nostalgie ook.

Wat ik net zei met die verzuiling: ja, het was er knus maar ook verdrukkend. **Maar als het maar lang genoeg geleden is dan herinneren we ons alleen maar 'knus' en niet 'verdrukkend'. Dus ik vind dat als wij meester willen zijn van de vormgeving van onze toekomst, dan is nostalgie niet taboe, maar alleen in de combinatie Heimweh-Fernweh.** Dus als de nostalgie ons helpt de moed te vinden, het vertrouwen te vinden, de achtergrond te vinden om ook meester te willen zijn niet alleen van ons verleden maar ook van onze toekomst.

En dat is op dit moment een uitdaging, omdat wat dan algemeen met 'cultural wars' wordt aangeduid, mensen als het ware gevangen maakt van een bepaalde groep, stam, bepaald idee of bepaalde richting. En het ondermijnt wat essentieel is in iedere open samenleving in iedere democratie namelijk: nobele kunst van het goed met elkaar van mening kunnen verschillen.

Toen ik in het begin van de jaren '90 in Moskou vertoefde, had ik als regelmatige logé Maarten van Traa. Wij werden zeer bevriend en zijn dat altijd gebleven tot aan zijn tragische dood, ook al weer zo ontzettend lang geleden. En Maarten die was journalist geweest en ik zat in Moskou op de ambassade en ik vond, zoals wel meer ambitieuze jonge snaken, dat ik veel te weinig gehoord werd daar en alles wat ik schreef ging onder naam van de ambassadeur de deur uit. Ik kreeg dus geen erkenning en ik zei tegen Maarten: "Als ik nou eens journalist zou worden, wat zou je daarvan vinden?"

En toen zei Maarten: "Het is het mooiste beroep ter wereld. Maar jij bent er niet voor geschikt." Ik zei: "Oké, jij wel dan?" "Nee, en ik zeg het ook als vriend, omdat ik er zelf ook niet geschikt voor ben. Want de kracht van journalistiek bestaat uit drie dingen." Nu citeer ik ook een andere journalistieke held van mij, Martin Baron, die hoofdredacteur Washington Post is geweest, en degene die eigenlijk het schandaal in de kerk heeft ontdekt in Boston. Martin Baron die zei, en Maarten die alludeerde daar ook op: 'Wat een journalist moet doen is de feiten brengen. Gewoon, uitzoeken wat de feiten zijn. Vervolgens is het de taak om voor de lezer of de kijker deze feiten te duiden. Wat betekenen ze? En de derde stap is daar een mening over formuleren.' En hij zei: "weet je wat nou jouw en mijn probleem is? Wij gaan meteen een mening formuleren."

Dat was voor mij een heel belangrijk moment. Toen begreep ik voor het eerst wat journalistiek eigenlijk is. Want ik wilde ook graag een mening kwijt. Hij zei, 'ja, dan moet je columns gaan schrijven, commentator worden. Maar de kern van journalistiek is de feiten brengen.' En ik zeg dat met zo veel nadruk omdat wij in een samenleving leven, en dat heeft ook te maken met het nieuwe opium van het volk, waarbij feiten ondergeschikt worden gemaakt aan opinies. 'Dit is een feit we kunnen toch over feiten niet twisten?' 'Jawel, want ik heb een andere mening.'

Het belang van journalistiek vandaag is dus waarschijnlijk groter dan ooit tevoren, want als je het over de feiten niet eens kan worden, kan je in een open samenleving ook geen democratisch proces organiseren. Als je het over de feiten eens bent dan is het niet zo erg dat je een andere mening hebt of dat je daar een andere conclusie uit trekt. De basis is dan wel de feiten. En dan kan je compromissen vinden. En voor die feiten zijn wij heel erg afhankelijk van journalistiek. Het probleem van de journalistiek is niet alleen dat de tijd zo vluchtig is geworden en dat de nieuwe media is gegroeid, het probleem is dat heel veel van de economische basis van hoe de journalistiek traditioneel werkt is weggespoeld, advertenties etcetera. Dat hoef ik u niet te vertellen. **En dus is**

wat duur is in de journalistiek, dat is schaars geworden. Dat is namelijk: feiten uitzoeken. Wat goedkoop is geworden in de journalistiek, namelijk een mening hebben, dat is alomtegenwoordig geworden.

Soms sla ik een krant open en dan moet je met een lampje naar de feiten zoeken, want je struikelt over de meningen. Ik denk dat hier een belangrijke, ook publieke taak voor de democratie is gelegen, dat wij ook in onze zoektocht naar hoe wij de open samenleving open houden, en ook met mensen met wie wij verschillen van mening samen oplossingen kunnen vinden, moet 'het heiligdom der feiten' zoals Martin Baron het twee jaar geleden in Harvard zei, in ere worden hersteld. Dat is het begin.

Ik zeg dat ook omdat, ik denk nu 20 jaar geleden, was er een Nederlandse journalist die ik vandaag ook bij naam wil noemen, die eigenlijk als eerste de beerput opentrok in Nederland van misbruik in de katholieke kerk. Zijn naam is de laatste tijd wel vaker gevallen: Joep Dohmen. En in die tijd vroeg hij een gesprek met mij daarover. Ik heb toen na lang nadenken – en ik zag ook de commotie en het verdriet en de pijn dat het veroorzaakte bij mannen die vaak ouder waren dan ik ook – gezegd: 'ik ga met jou een gesprek aan en dan zal ik jou vertellen dat mij dit ook is overkomen'. En hij zei: 'Oké waarom doe je dat?'. Misschien als iemand die Kamerlid is daar openlijk voor uitkomt dat ook de drempel verlaagt voor andere mensen dan kan ik daar misschien ook over praten. Dat was mijn motivering.

Overigens werd dat in de fractie waar ik toen in zat niet door iedereen geloofd dat dat mijn motivering was. Maar dat laat ik even terzijde. Hij ging toen opschrijven wat ik zei en toen ging hij dat heel uitvoerig checken. Tot in de grote details. En ik voelde mij een beetje beledigd: 'Ik zit hier toch geen onzin te vertellen?' Ik had dit een hele tijd verdrongen, ik wist het niet meer en het kwam boven door de artikelen uit Amerika ook. Toen ging hij dat checken, en ik ben hem dankbaar dat hij dat deed, achteraf. Want hij kwam terug en hij zei "Het klopt helemaal. De namen kloppen, wat er gebeurd is kan ik nalopen". Dat de krant hem de ruimte gaf om dat te doen, dat kost de krant veel geld, want dat betekent dat hij een hele tijd geen stukken in de krant had, maar hij wel heel veel werk verricht. Maar als de krant hem die ruimte niet had gegeven dan weet ik niet wanneer dit schandaal in Nederland aan het licht zou zijn gekomen.

En natuurlijk is hij dan ook iemand, voor mij was het maar heel klein en ik kan hem alleen maar dankbaar zijn, die bij politici onder de huid gaat zitten. En politici die zich vaak ook onheus door hem voelen behandeld, zoals wij ons wel vaker door journalisten onheus voelen behandeld – journalisten die mij kennen weten dat ik dan van mijn hart geen moordkuil maak – maar hij wordt nu aangevallen omdat men vindt dat hij niet de juiste feiten heeft gebracht. Ja, maar dan ga je niet iemand publiekelijk met een website of iets dergelijks aan de schandpaal nagelen. Dan heb je daar de Raad voor de Journalistiek voor, dan heb je daar methoden voor om daar iets aan te doen als je vindt dat het niet klopt. **Ik wil een lans voor hem en alle onderzoeksjournalisten in Nederland en in Europa breken, omdat hun werk, hoe duur het ook is voor de media, essentieel is voor democratische controle. En als de toeslagenaffaire in Nederland iets heeft aangetoond dan is het toch wel dit.**

Ik denk dat we ons moeten beraden hoe we ook in het onderwijs dit benaderen. Een aantal jaar geleden was Anne Applebaum, u zult die naam wel eens gehoord hebben een Amerikaanse geschiedkundige die ook geweldige boeken heeft geschreven over de Goelag, die de Sovjet Unie heel goed kent, die ook getrouwd is met een oud-collega van mij, Radosław Sikorski, die was Minister van Buitenlandse Zaken van Polen. En Anne die zei eens op een bijeenkomst: "De komst van internet en sociale media is qua impact alleen maar te vergelijken met de uitvinding van de boekdrukkunst." En zij zei: "Ook dat heeft de hele samenleving overhoop gehaald toen. Dat zal nu ook gebeuren, ik hoop alleen dat deze keer we niet in honderd jaar godsdienstoorlogen terechtkomen."

De boekdrukkunst heeft natuurlijk de samenleving gedemocratiseerd. Maar voordat die democratisering ook neersloeg in de samenleving, heeft het die oude samenleving verschrikkelijk overhoopgehaald, met heel veel geweld tot gevolg. Dat was haar punt. En eigenlijk zie je dat met sociale media op dit moment hetzelfde gebeurt. Ik had zelf de verwachting: sociale media, internet, een geweldig democratiseringsinstrument. Maar het blijkt niet alléén een democratiseringsinstrument. Het blijkt ook onderdeel van 'feiten doen er niet toe' of 'mijn mening is belangrijker dan de feiten' etcetera.

Ik zie het ook in het onderwijs. Ons onderwijs was gebaseerd op zoeken. Door iemand te laten zoeken leer je je onderscheidend vermogen ontwikkelen. Kritisch denken is gevolg van een selectieproces dat in gang wordt gezet door zoeken. Zo is ons onderwijs nog steeds voor een groot deel opgebouwd. Maar als zoeken een kwestie is van even intikken en een halve seconde later heb je het antwoord, dan leidt het zoeken niet meer tot het ontwikkelen van kritisch denken. Wij zullen dan ook nieuwe moderne methoden moeten vinden hoe wij kritisch denken stimuleren in een tijdperk waarin zoeken niet meer het instrument is waarmee je dat kan doen. Daar zijn we nog niet. Daar zal

ik u vandaag ook niet de oplossing voor kunnen bieden maar ik hoop wel dat hierover door mensen die onderwijs vormgeven wordt nagedacht. Want wij zullen alle creativiteit nodig hebben die de nieuwe generaties kunnen ontwikkelen, alle kennis, alle wetenschap hard nodig hebben, alle humaniora hard nodig hebben, omdat de mensen alleen maar via creativiteit uit deze cluster van crises kunnen komen.

Ik had u beloofd om ook over Rusland en de oorlog tegen Oekraïne te spreken. Dat heeft hiermee te maken. Toen Poetin aan de macht kwam, trof hij een Rusland aan zonder enige vorm van zelfvertrouwen. Een Rusland dat zich vernederd voelde. U moet zich voorstellen, Rusland, ik heb er begin jaren '90 drie jaar gewoond, Rusland was het enige land dat zich na het einde van de Koude Oorlog een verliezer voelde. Alle andere landen hadden iets te vieren. Of het nou een voormalige Sovjetrepubliek was of Warschaupact-land; ze hadden allemaal iets te vieren. De enige die zich een verliezer voelde was Rusland. **Bovendien ontstonden hele wilde jaren waarbij de angst in het Westen voor een instabiel Rusland zo groot was dat we alles maar lieten gebeuren en dat dus de gedachte van 'democratie en markteconomie' door de meeste Russen werd gezien als 'chaos, diefstal, hyperinflatie en de maffia aan de macht'.** Dus de begrippen democratie, rechtstaat en markteconomie werden daarmee totaal ondermijnd.

Wat is nou het aanbod dat Poetin expliciet en impliciet deed aan de Russische bevolking? Hij zei: 'Ik ga jullie je zelfvertrouwen teruggeven. Ik ga jullie via een combinatie van Heimweh naar Stalin en ook de Tsaren, ga ik jullie nieuwe Fernweh geven naar een toekomst waarin Rusland weer groot zal zijn. Daar moet ik wel een aantal dingen voor doen. Wat ik niet kan doen is jullie daarmee ook vrijheden geven. Ik geef jullie werk, ik stop de hyperinflatie, ik breng veiligheid tegen de Tsjetsjenen; ik doe dat allemaal, maar daar moet wel een deal onder zitten. Dan moeten jullie mij niet in de weg lopen met democratie, openheid etcetera.'

Daar is het mee begonnen. En die ideologie die hij ontwikkelde, ik denk dat zijn belangrijkste inspirator de filosoof Ivan Ilyin was, die een soort van reconstructie van het tsaristisch Rusland in zijn hoofd had met Moskou als het derde Rome – een bijna eclecticische combinatie van Sovjet en Tsaristisch Rusland. Dit paste perfect bij de ideeën van Poetin. Vanaf het begin is restauratie, een beetje zoals bij Napoleon, de kern geweest van zijn aanpak. En ook het beperken van vrijheden. Zolang dat leverde, zolang dat ook de mensen en met name de middenklasse meer kansen gaf, dat groeide, rust gaf, minder geweld, dan kon hij dat doen. Maar op een gegeven moment haperde dat. En om dat dan draaiende te houden, net als bij alle autocraten, hebben ze een zondebok nodig. **En er moeten altijd twee soorten zondebokken zijn: een binnenlands en een in het buitenland. En naarmate het slechter gaat moet die zondebok steeds groter en gevaarlijker worden. Alle autocraten hebben hier last van, vroeger of later.**

Uiteindelijk is die zogenaamde zondebok, in dit geval de zogenaamde nazi's die in Oekraïne bezig zijn genocide op de Russischtaligen te plegen, is zó groot geworden, dat hij daarin de rechtvaardiging vond om een oorlog te beginnen. En eigenlijk is het altijd zo gegaan. Dat is in de jaren '30 in Duitsland niet anders gegaan. De ander moet zó bedreigend zijn dat voor het overleven van het volk of het de individu alles geoorloofd is om die ander aan te pakken. Anders is er in mijn ogen geen verklaring waarom dit mogelijk is.

Daarom is de oorlog in Oekraïne ook niet alleen een aanval van Rusland op een vreedzaam buurland: het is een aanval op onze waarden onze manier van samenleven. Het is de confrontatie tussen een open samenleving, een democratische samenleving, en een autocratische, ondemocratische samenleving. En ze hebben jaren gedacht, ze hebben ook heel veel geld geïnvesteerd in het Westen, ook in media, ze hebben jarenlang gedacht, en ik denk dat ze dat echt zijn gaan geloven: 'ze zijn decadent in het Westen. Ze zijn slap. Hun samenleving heeft zijn beste tijd gehad.'

Binnenlandse vijanden, waar ik het nog niet over gehad heb. Hij is een deal aangegaan met de Russische orthodoxe kerk, want dat is onderdeel van het restaureren van de identiteit. Daar was de Russische orthodoxe kerk, die altijd bij iedere machthebber in de Russische geschiedenis sinds Peter de Grote instrumenteel was voor de machthebber. Maar hij most ook wel iets geven aan die Russisch orthodoxe kerk. De leider van die kerk heeft een hele diepe, uiteraard compleet onredelijke, homofobie. Dus het anti LGBTIQ-beleid van Poetin is niet omdat hij nou zo'n hekel heeft aan homo's, maar dit is zijn zoenoffer aan de kerk om die kerk aan zijn kant te houden. Dat was dus de binnenlandse zondebok.

En omdat LGBTIQ-rechten bij ons gegarandeerd en steeds beter gegarandeerd zijn, en LGBTIQ in hun visie de ondermijning is van de gezonde christelijke samenleving – helaas hebben wij in Europa ook premiers die dat vinden – omdat hij dat dacht als propagandamiddel, is hij dat ook feitelijk gaan denken: dat het feit dat wij vrijheden hebben ons zwak en kwetsbaar maakt. **Terwijl wij nu ontdekken dat de vrijheden die wij zo koesteren ons juist verenigen en sterk maken. Veel sterker dan hij ooit gedacht heeft. En dat is denk ik de les die wij, hopelijk, hier**

gezamenlijk uit trekken. Dat als we gezamenlijk optreden, ook als we bij sanctiepakketten soms wat langere discussies hebben omdat iedereen precies moet nagaan: 'wat betekent dat nu voor mij en lijdt ik nu meer pijn dan de ander?' Dat neem ik allemaal graag op de koop toe. Maar het feit dat de Europese Unie zich zo eensgezind heeft getoond in de afgelopen 100 dagen van die oorlog, geeft mij moed dat wij ook eensgezindheid kunnen creëren daar waar onze waarheden en vrijheden ook op een andere manier zullen worden bedreigd.

Het feit dat hij dat nu doet heeft denk ik ook met de klimaatcrisis en de reactie op de klimaatcrisis te maken. Ik moet dat heel kort toelichten. In de eerste plaats: Rusland lijdt enorm onder de klimaatcrisis. Dat blijft heel vaak sub rosa, het is wel zo. De permafrost verdwijnt. Heel veel van hun infrastructuur in de olie- en gasindustrie is op die permafrost gebouwd. Het is net alsof het fundament onder je huis dan wegspoelt. Dat heeft een enorme grote consequentie voor de industrie in Rusland. Ze hebben te maken met oogsten die tegenvallen, met veel branden in hun bossen. Dus de klimaatcrisis raakt hen ook. Het raakt hen ook op een andere manier. Omdat ze zien dat de wereld, met horten en stoten, maar veel sneller dan zij gedacht hadden, zal afstappen van fossiele brandstoffen. **En Poetin heeft de wereld niks anders te bieden vandaag dan fossiele brandstoffen en heeft zijn bevolking niks anders te bieden dan de inkomsten uit de verkoop van fossiele brandstoffen.**

Waarom heeft hij het moment nu gekozen? Een, ik denk dat die propaganda, die ideologie zo vaak herhaald is en zo groot is geworden, dat hij en anderen er zelf in zijn gaan geloven, dat is een. Twee, hij is bijna zeventig. Hij weet ook dat hij niet het eeuwige leven heeft. Ik wil mij niet uitlaten of deze man nou ziek is of niet daar gaat het even niet om. Maar op dit moment in zijn leven, 'als ik nog iets wil dan nu'. En drie, Rusland is nu op het toppunt van de inkomsten die zij van olie en gas kunnen krijgen. Dat zal in de komende decennia alleen maar snel gaan teruglopen.

Op alle punten heeft hij natuurlijk gefaald. Wat hij bereikt is dat we nog sneller afgaan van zeker Russisch olie en gas. Wat hij bereikt heeft dat hij met een buurvolk, dat in de loop van de geschiedenis misschien af en toe de Russen soms een beetje arrogant vond, maar nooit haatgevoelens tegen de Russen heeft gekoesterd in honderden jaren, nooit, daar heeft hij nu een diepe kloof en diepe, diepe haat veroorzaakt. Dat hebben we in de Balkan toch ook gezien? Dat duurt minstens een tot twee generaties voor we hier weer overheen komen. Hij wilde de NAVO verzwakken; de NAVO wordt uitgebreid. Hij wilde de Amerikanen en de Europeanen uit elkaar drijven; we zijn dichter bij elkaar dan ooit tevoren. Hij wilde zijn vrienden in de Europese landen, van Le Pen tot Salvini, noem ze maar op, wilde hij aan de macht brengen; ze verstopten zich onder de tafel omdat ze niet meer willen erkennen dat zij dikke vrienden van Poetin zijn.

Dus dat is allemaal leuk, maar het wordt niks als we niet volhouden. **Een overwinning van Poetin is niet alleen onaanvaardbaar omdat het dan een beloning zou zijn voor gedrag dat in fundamentele strijd is met de internationale rechtsorde, het is ook onaanvaardbaar omdat het ook een directe bedreiging is van onze manier van leven en onze samenleving.** En ik ben er trots op dat dit in Nederland, waar toch eeuwenlang de neutraliteitsreflex eigenlijk de eerste reflex is die we hebben als natie, dat die neutraliteitsreflex ons nu niet parten speelt en dat we duidelijk zien waar onze belangen liggen. En dat we ook duidelijk bereid zijn om samen met andere Europeanen en Amerikanen die belangen ook te verdedigen.

Ik heb al een paar dingen gezegd over de klimaatcrisis. Ik wil even vooral stilstaan bij hoe we in de komende tijd de klimaatcrisis en de oorlog in Oekraïne vertalen in beleid dat ook resultaat oplevert op lange en korte termijn. We hebben een voorstel ingediend bij de Europese Raad en dat is de afgelopen maandag en dinsdag ook omarmd door de regeringsleiders. We noemen dat, we moeten altijd een naam hebben en deze heet dan REPowerEU – vind ik zelf eigenlijk best goed gevonden. Dat bestaat eigenlijk uit drie onderdelen.

Het eerste onderdeel is: wat is de beste manier om geld uit te sparen in energiegebied? Dat is door geen energie te gebruiken. Dus we gaan inspanningen verrichten om energie te besparen. Dat doen we via de industrie maar dat doen we ook via alle burgers. Ik kan mij heel goed voorstellen dat u en alle andere mensen zeggen: 'Ja, wat maakt dat nou uit de thermostaat 1 graad lager. Leuk, maar wat maakt dat nou uit? Wat maakt dat nou uit in die relatie met Rusland?' **Als 440 miljoen Europeanen die moeite nemen, degenen die een thermostaat hebben, dan scheelt dat 10 miljard kubieke meter gas per jaar.** We importeren 150 miljard kubieke meter gas per jaar uit Rusland, dat gaat snel omlaag, maar dat is het maximum wat we importeren. Daar gaat dan alleen maar door die beweging [*geeft een denkbeeldige thermostaat een minimale draai*] al 10 miljard kubieke meter vanaf. Als we ons best doen om de doelstellingen die we hadden om onze woningen te isoleren, zonnepanelen op veel daken, we gaan in Europa ook beginnen met dit overheidsgebouwen en bedrijven verplicht te stellen bij nieuwbouw. Als we dat gaan doen, en we doen het twee keer zoveel dan we eerder gepland hebben, dan besparen we 20 miljard kubieke gas per jaar. Dat is al 30 miljard kubieke meter gas bij elkaar zonder dat dit tot overmatige pijn en zeker

niet tot kou voor de Europese burgers hoeft te leiden. Het punt is dat we een discussie moeten hebben, ook in de samenleving, waarbij we mensen moeten kunnen overtuigen: **het is voor jou misschien een kleine stap waarvan je denkt 'dat haalt niks uit', maar 440 miljoen kleine stappen is een reuzesprong.**

Ik denk dat we deze discussie in Nederland en in alle Europese landen moeten voeren. Ook al is die discussie per land verschillend. In Nederland zullen we niet zo gauw een discussie moeten voeren 'zet de airco pas aan bij 25 graden', maar dat is in Italië natuurlijk wel heel pertinent. Dus dat is een element: energiebesparing, energiebesparing, energiebesparing. En we hebben onze doelstelling die op 9 procent stond tussen nu en 2030, die hebben we verhoogt naar 30 procent. Dus dat is al een versterking. Ingewikkeld, maar is te doen.

Het tweede element is versneld overgaan op hernieuwbare energie. Daar is de snelste manier om dit te doen via zonnepanelen op daken. Dat is ook via vergunningen het snelste. Dat heeft ook het snelste resultaat en het creëert ook het snelste enthousiasme bij onze burgers. Want zelfs bij huurwoningen, als je die verbouwt en je zet er zonnepanelen op en een warmtepomp, je zet er ander glas in, dan zal de verhuurder zeggen: 'ja, het is een investering en ik moet het terugzien in de huur'. Die investering kunnen wij ook nog eens helpen met steun vanuit de overheid, en die investering wordt uitgesmeerd over dertig jaar. **De huurstijging die dat oplevert, die bescheiden zal zijn, staat in geen enkele verhouding tot de besparing die gerealiseerd wordt. Onder de streep komt de burger er financieel beter uit.** Nou is dat misschien niet een heel idealistisch verhaal maar het is wel een wervend verhaal, zeker in Nederland. En ik wil dat wervend verhaal graag ook zoveel mogelijk uitdragen: de kwaliteit van je huis gaat omhoog, en je energierekening gaat omlaag – je huur is misschien ook iets omhoog maar die stijging is veel minder dan wat je bespaart op je energierekening, en je hebt een fijn huis.

Dat zijn de soort, meer korte termijn resultaten, die in het kader passen van onze lange termijn doelstelling en dat is, die ligt wettelijk vast voor alle lidstaten: de uitstoot met ten minste 55 procent reduceren in 2030 en tot nul terugbrengen, klimaatneutraal zijn, in 2050. Heel vaak hoor ik dan '2050, man, dat is nog zo lang, 2050.' Nou, en rekenen was nooit mijn sterkste vak, maar volgens mij is dat 28 jaar. Dan vraag ik u, en ik zie dat niet iedereen tot de generatie-Z behoort in deze ruimte, dan vraag ik u: denk dan eens even de andere kant op, 28 jaar terug? Over 28 jaar, de vraag is kunnen daar we Fernweh mobiliseren? Maar ik weet zeker: ga 28 jaar terug en de Heimweh is zo gevonden. Maar dat is helemaal niet zo lang geleden. Denk maar eens even naar wat je toen deed, naar welke muziek je toen luisterde, waar je was 28 jaar geleden. Mijn oudste kinderen zaten nog net op de lagere school, maar het is net alsof het gisteren is. En zo denk ik dat 2050 net morgen is. Als we niet nu handelen. Dit besef moet echt doordringen in onze samenleving.

Welke keuzes kunnen we daarbij maken? Daarvoor denk ik dat het allerbelangrijkste is, het kernpunt van alle politiek. Waar gaat alle politiek uiteindelijk om? Uiteindelijk gaat de politiek in de kern maar over een ding: hoe zorgen we dat wat we met zijn allen als samenleving bij elkaar brengen, hoe zorgen we dat dat op een eerlijke manier in die samenleving landt? In iedere vorm van politiek, centrum, rechts, links: herverdeling is de kernvraag, het kerninstrument van de politiek. **En herverdeling is altijd een kerninstrument geweest. En ja 'daar komt die rode rakker weer met zijn herverdeling', maar: eindeloos belastingverlichting geven aan grote bedrijven is ook herverdeling. Maar niet echt links.**

Dus de keuzes die we nu maken in ons fiscale beleid, in ons arbeidsmarktbeleid, in hoe we mensen stimuleren om ook die vele banen die er zullen zijn om ook daar de opleiding voor te kiezen. Want het probleem is, we komen enorm veel mensen te kort en toch staan er enorm veel mensen aan de kant omdat hun kwalificaties niet aansluiten op de arbeidsmarkt. De keuzes die we daar maken in de komende jaren zullen bepalend zijn of we die herverdeling ook op een manier organiseren die de meerderheid van de samenleving kan overtuigen.

En dan kom ik weer bij mijn eerste punt dat hier zo cruciaal is. Als we in een samenleving die zo open en divers is als de onze, zulke fundamentele afspraken moeten maken, als ik één ding bij u mag laten vandaag: **gekrabbel in de marge zal ons niet helpen. We zullen moeten beseffen dat de veranderingen die we zullen moeten omarmen en die we zullen moeten vormgeven, zeer fundamenteel zijn en veel van onze samenleving zullen vergen in de komende jaren.** Dat kunnen wij alleen maar voor elkaar krijgen als samenleving als geheel als we het eens worden over de feiten. Er zijn landen waar men hele volksstammen heeft die denken dat de aarde plat is. En daar kunnen we om lachen, maar die mensen denken dat, want dat hebben ze op Facebook gelezen.

Als we het eens kunnen worden over de feiten. Als we kunnen vermijden dat onder de invloed van sociale media en internet de verleiding om ons op te sluiten in onze eigen bubble alleen maar toeneemt. Want in een open samenleving is het op een goede manier met elkaar van mening verschillen essentieel om de democratie te laten werken. Dus als we niet toegeven aan de verleiding om in onze echokamertjes naar elkaar te luisteren, 'oh, wat zijn we het toch geweldig met elkaar

eens, wat hebben wij gelijk'. En eigenlijk is het ook wel een beetje traditioneel Nederlands.

Ik weet niet of u de discussie gevolgd heeft, maar als ik de discussie volg die soms gaat over of politieke partijen nou moeten samenwerken of niet, dan voel ik mij als iemand die de geschiedenis graag bestudeert en zeker nu ik het een beetje van buitenaf kan bekijken: 'Oh, wat heerlijk Hollands.' Het is bijna iedere keer een soort kerksplitsing. En hoeveel kerksplitsingen kan de Tweede Kamer nog aan en toch functioneren? 'Ja, nee, wij kunnen niet samenwerken, want vliegveld Lelystad, daar zijn we het niet over eens.' Ja, als dat het ergste is? Zouden we niet daar overheen moeten kunnen stappen? Ongeacht of dat nu Partij van de Arbeid of GroenLinks betreft. Dat kan ook ander partijen betreffen met een andere meer gedeelde maatschappijvisie wat hen betreft.

Maar in onze samenleving zul je meerderheden moeten kunnen organiseren die niet alleen maar alles zullen doen om alle pijn proberen te vermijden die onvermijdelijk is. En daarmee de hervormingen die nodig zijn te lang laten liggen. Waardoor die hervormingen, als ze dan afgedwongen worden, veel meer pijn gaan doen. **We kunnen ons veel permitteren maar wij hebben geen tijd te verliezen.** Dat is de kern, denk ik, van waar wij nu staan. De klimaatverandering gaat zo snel, dat als we niet handelen, collectief, dan schiet de temperatuur echt door naar plus vier graden. Dan zijn de veranderingen in ons klimaat, in ons weerpatroon, niet meer te beheersen.

Ik zeg dit ook met zoveel kracht op een dag die voor mij heel belangrijk is, ik kan het niet laten, mijn hart is er vol van dus ik moet het delen: vanochtend is mijn tweede kleinkind, mijn kleindochter Marie geboren, in Zeist, niet ver hier vandaan. En het zijn toch onze kinderen en kleinkinderen waar we aan denken? Als ik naar de toekomst kijk, als we te weinig doen, ik ben 61, ik weet niet hoe lang ik nog leef. Ik zal de ellende wel zien maar ik zal die ellende ook wel overleven. Maar mijn kinderen en kleinkinderen komen in oorlogen terecht om water en voedsel, als we niet handelen.

Dan kunt u tegen mij zeggen, 'u maakt het veel te dramatisch'. En dat is een les in de politiek, je moet het niet te dramatisch maken. **Maar als de feiten, de wetenschap dit mij zegt, als er nu al delen zijn op de aarde die voor menselijke bewoning niet meer geschikt zijn, en die delen op aarde nemen alleen maar toe als we niet handelen, dan moet ik die feiten ook in al hun hardheid aan u presenteren.** En natuurlijk mag ik u niet met een ongemakkelijk gevoel naar huis laten gaan, dat is niet gezellig. Maar ik kan de feiten niet voor u verstoppen. De feiten zijn zeer ernstig, dat is het slechte nieuws.

Maar er is ook goed nieuws. Zelfs in de meest recente rapporten van het Internationale Klimaatpanel staat ook: we kunnen het wel nog, het kan nog. Niet lang meer maar het kan nog. En dat zal, uiteindelijk denk ik, ons collectief, een beetje Fernweh moeten geven.

We kunnen alleen maar de val van het opgesloten raken in het hier en nu, op basis van een valse droom over de restauratie van een verleden dat ooit heeft bestaan, die val kunnen wij alleen maar ontlopen als wij mensen weer zin in de toekomst geven. Als mensen geen zin meer in de toekomst hebben dan zitten we in die val. Zin in de toekomst dat komt met oplossingen die voor onze kinderen en kleinkinderen een vreedzame toekomst naderbij brengen. **Die oplossingen zijn er. De wetenschap is al zo ver en de wetenschap gaat nog verder. Financieel is het een uitdaging, maar te doen. Het kernpunt is politiek.**

Politiek is hier essentieel. En die politiek in een democratische samenleving kan alleen maar goed functioneren als die goed en permanent gecontroleerd wordt door vrije en onafhankelijke media. En ook in onze samenleving neemt die mediavrijheid af. Soms direct, door censuur, soms indirect door een angstcultuur waardoor journalisten zichzelf gaan censureren. Dat vind ik nog een van de ergste vormen van censuur. Maar soms ook gewoon door economisch eigenaarschap. Een vriendje van de premier die dankzij de premier rijk is geworden, en dan zegt de premier: 'als wederdienst: koop die krant en zorg dat de redactie goed over mij schrijft'. Dat is de praktijk in Europa.

Los van deze praktijk zijn er ook de cultural wars die ik geprobeerd heb te beschrijven, die dwingen mensen ook om partij te kiezen en om níet de dialoog aan te gaan. Dat heeft ook invloed op de journalistiek. Kijk bijvoorbeeld naar de Verenigde Staten. Daar is de journalistiek inmiddels onderverdeeld in die steunen die kant, en die steunen de andere kant. Waarbij onafhankelijke journalistiek al gauw door de ene kant bij de andere kant wordt geduwd. Zodat journalisten zichzelf voortdurend moeten verdedigen, en hun feiten niet eens meer voor het voetlicht krijgen omdat die feiten betwist worden omdat ze uit de verkeerde hoek komen. Dat is heel gevaarlijk voor een democratische en open samenleving.

Mijn tijd zit erop. Ik hoop dat u van mij wilt onthouden, het allerbelangrijkste is voor mij, dat **de strijd die wij voeren, of het nou om klimaatbeleid gaat, om internationale verhoudingen gaat, om de industriële revolutie gaat, is in essentie een strijd voor onze waarden, de open samenleving, om tolerantie, om democratie en om vrijheid.**

Dank u wel.

Contactpersoon voor de pers:

[Ana CRESPO PARRONDO](#) (+32 2 298 13 25)

[Tim McPHIE](#) (+ 32 2 295 86 02)

Voor het publiek: [Europe Direct](#) per telefoon [00 800 67 89 10 11](#) of [e-mail](#)